

AZ ÚJ ZÖLDSÉGFAJTÁK ELTERJESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI ÉS AKADÁLYAI

FILIUS ISTVÁN

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kertészeti Egyetem Főiskolai Kara, Kecskemét

Az új fajták elterjesztésének feltételeit befolyásoló tényezők koronként másként jelentkeznek.

Az utóbbi időszakban a zöldségfajtákkal szemben támasztott igények lényegesen megváltoztak. Amíg korábban főként potenciális termőképességük, termésminőségük és ellenállóképességük kielégítően jellemezte azokat, addig most újabb lényeges igényeket támasztunk: főként a korszerű termesztési technikához való alkalmasság tekintetében. Ezek között is legelső helyen áll a betakarítás könnyű gépesíthetőségének igénye, ami többnyire a koncentrált érési idő, valamint egyes geometriai és mechanikai jellemzők elvárásában mutatkozik meg. Ezen újabb igények mellett azonban a régiak is megmaradtak, sőt fokozódtak. Egy-egy új fajtának tehát a korábbiánál jóval több vizsgát kell eredményesen teljesítenie ahhoz, hogy bizonyítványt nyerjen a termesztés számára.

Jellemzője a jelen igényeknek, hogy a korábbiaknál sokkal gyorsabban változnak, amit a nemesítésnek, az elbírálásnak és az elterjesztésnek nehéz követnie. Az említett igényeket még tovább bonyolítják a feldolgozó ipar, a tárolás, sőt gyakran a divat szempontjai is. Sajnos ezen sokféle igény megfogalmazása viszont gyakran nem támaszkodik objektív alapokra, többnyire nem is rendelkezünk az egyes fajok rendszerezett fajtaismeretével, minek alapján pontosabban lehetne a követelményeket a lehetőségekkel szembeállítani.

Áttekintve az egyes zöldségfajok fajtáinak leírási gyűjteményeit — akár a nemesítő, akár a forgalmazó kereskedelem, akár a minősítő készítette —, alig találunk egységes rendszerbe foglalt, annak minden elemére következetesen kitérő fajtaleírást, melyek alapján elbírálható lenne mind a fajta komplex értéke, mind a fajta minden tekintetben meghatározott pontos helye a többi hasonló fajta között. A fajtaleírások jelentős része reklám jellegű, felsorolva a legkívánatosabb jó tulajdonságokat. Ezek helyett — vagy pontosabban mellett — feltétlenül szükséges lenne a zöldségfajták egy olyan praktikus rendszertani jellegű feldolgozása, mint ahogy a növénytanban; itt is határozó kulcsok segítségével azonosíthatóak lennének a fajták, vagy talán még úgy is, mint ahogy periódusos rendszerben a még ismeretlen kémiai elemek helyét tudva lehet orientálni a kutatást, a zöldség-nemesítők feladatait

is pontosabban, egyértelműbben lehetne meghatározni, sőt munkájuk értékelése is érdemibb módon történhetne. A nem ritkán előforduló nemesítési kincskeresés helyett így tervszerűbb munkát lehetne folytatni, továbbá könnyebben lehetne a külföldön megtalálható fajták esetleges kipróbálását is eldönteni, de a termesztő is biztosabb alapokon állva választhatná ki magának a termesztendő fajtákat.

Úgy vélem, hogy egy ilyen rendszerező munka elvégzésére fordított idő bőven megtérülne a nemesítésben, a forgalmazásban és a termesztésben elérhető megtakarításból, annál is inkább, mert itt-ott ezek túlnyomó része fellelhető, csak korszerűsítve össze kellene állítani és következetesen használni a rendszerezett, teljes körű fajtaleírásokat. Bizonyára tanulmányaiból még mindenki emlékszik hasonló ismeretekre, amik akkor talán felesleges rossznak tűntek.

Szükségesnek vélem a fajtaleírás és szabványosítás teljes egységesítését is, mind fogalmi rendszerében, mind mennyiségi paramétereiben, mert végső állomásként sokszor a szabványelőírás válik döntővé egy fajta sorsában.

Az új fajták értékelése és elterjesztése vonatkozásában egyre gyakoribb gond, hogy a termesztők és a felhasználók érdekei nem azonosak. Itt elsősorban a mennyiség és a minőség eltérő megítélésére utalok és arra, hogy ezek közös nevezőre hozásában még csak kevés objektív módszer áll rendelkezésünkre, ill. sok területen hiányzik a két jellemzőt megfelelő arányban biztosító érdekeltégi, ill. ösztönző rendszer. A termelők egyre több olyan lehetőséggel rendelkeznek, melyek segítségével növelni képesek a terméshozamot. Ebben fontos szerepe van az olyan fajtáknak, melyek bőséges, de viszonylag kis beltartalmi értékű termést képesek hozni. Gondoljunk csak a vöröshagymára, a sárgaréparra, a zöldborsóra, a paradicsomra, a fűszerpaprikára, vagy egyéb más feldolgozásra szánt zöldségfélékre, melyeknél előtérbe került a beltartalom objektív mérésén alapuló átvételi és ármeghatározási eljárás, ami az eddigieknél jobban ösztönöz a minőség előtérbe helyezésére, de még mindig sok a probléma is. Nép gazdasági szinten ugyanis nem jelent megoldást az, ha a gyengébb minőségű nyersanyagért kevesebbet kap a termelő; az ettől függetlenül kárt jelent, mert indokolatlanul növeli a szállítási és feldolgozási költségeket, és rontja a végtermék minőségét.

Ezek a gondok feltehetően könnyítene, ha sikerülne a termelés és a feldolgozás közös érdekeltiségét még szorosabbá tenni a legértékesebb fajták kiválasztására és elterjesztésére.

Nem kisebb gondokkal jár a mennyiség és a minőség ellentéte a tárolt zöldségfélék vonatkozásában sem, amiben szintén kiemelt szerepet játszanak a fajták, illetve azok sokoldalú komplex értékelése a pillanatnyilag felszínen lévő kiragadott szempontok helyett.

Ehhez az szükséges, hogy a fajtákat a valóságnak megfelelően olyan bonyolult komplex biológiai rendszereknek tekintsük, melyek egyes tulajdonságai kölcsönhatásban vannak a többi tulajdonságokkal, és így sok tényezőt

figyelembe véve kell azok gazdasági optimumát megkeresni, ill. értékmérőként megállapítani.

Meghatározó jelentőségű a régi fajták leváltásában és az újak bevezetésében a vetőmagot forgalmazó kereskedelem érdekeltségi rendszere. Amíg a kereskedelemnek nagyobb érdeke fűződik az esetleg felhalmozott vetőmagkészletek eladásához, mint az indokolt gyors fajtaváltáshoz, addig az általa irányított termeltetési és értékesítési eszközökkel gátolhatja a fejlődést.

Ugyancsak a vetőmag-kereskedelmi érdekeltséggel kapcsolatos gond az is, hogy az illető vállalat gazdasági eredményességét milyen mértékben befolyásolja a sok apró tételből álló zöldségvetőmag-választék iránti igény kielégítése, a rugalmas, gyors alkalmazkodás a termesztők és a felhasználók igényéhez.

Az új korszerű fajták eredményes bevezetésének alapvető feltétele a fajták termesztési igényeinek maradéktalan kielégítése. Általános jelenség, hogy a vad ősektől távolodva az új, nagy teljesítőképességű fajták fokozatosan nagyobb igényt támasztanak a környezettel szemben, mint őseik, sokkal kisebb termesztéstechnológiai hibákra is érzékenyebben reagálnak. Sok külföldön kitűnően szereplő fajta, vagy fajtaminősítés jó körülményei között szépen viselkedő hazai fajta szerepelt már gyengén az elterjedés időszakában, mert mostohább körülmények közé került.

Az új fajták kiválasztását tehát nem szabad a termesztési feltételektől függetlenül, általánosítva végezni. Ameddig az ország zöldségtermesztő üzemének színvonala között ekkora különbségek lesznek, mint jelenleg, addig ezek szerint differenciált fajtaválasztékre is szükség lesz, erre vonatkozó megfelelő információk birtokában. Vagyis ilyen tekintetben is szükséges leíraskor a fajtákat jellemezni, sőt a minősítés során kipróbálni.

Csak e néhány, közel sem teljes körű igény felsorolása is jelzi, hogy milyen sokrétű követelményt kell támasztani a fajtaellátásban közreműködőkkel szemben. Ezeknek csak úgy lehet kielégítő mértékben megfelelni, ha az összes jó feltételek egyidejűleg megvannak. Mint a népgazdaság más területein is időszerű előttünk álló feladat a fajtaellátásban is, az abban szerepet játszó összes tényező számításba vétele és azok harmonikus egyensúlyának megteremtése. Bármelyik tényező elhanyagolása, vagy érdektelensége az egész mechanizmus működési zavarához vezethet.

A fajtaellátást, illetve annak jelentőségét nem szabad a vetőmagágazat termelési értékének nagysága alapján megítélni, hanem az egész zöldségtermesztés ellátási és export jelentősége szerint kell kezelni, mert annak nélkülözhetetlen alapja. Feltétlenül egy olyan érdekeltségi rendszert kell teljeskörűen kialakítani, melyben a nemesítő, a minősítő, a vetőmagkereskedő, a termesztő, a terményforgalmazó, a feldolgozó, az exportőr és a fogyasztó érdekei megfelelő arányban állnak egymással és közös célt szolgálnak. Az érdekeltségi rendszer pontos meghatározása viszont feltételezi a szakmai követelményrendszer egyértelmű, pontos és objektív meghatározottságát.